

crkva u svijetu

POGLEDI

PROBLEM OTUĐENJA I RAZOTUĐENJA U MARKSIZMU I KRŠĆANSTVU*

Marko P. Đurić

Danas se često govori o otuđenju i razotuđenju. I to s različitih gledišta. Posebno s kršćanskoga i marksističkoga. Što ćemo o tome kazati? Da li nam kršćanstvo s Kristovim Evanđeljem nudi pravi odgovor i rješenje u vezi s našim otuđenjem i razotuđenjem ili se to vezuje za Marxov koncept i za njegovo učenje o preobrazbi radničke klase od »klase po sebi« u »klasu za sebe« (usp. K. Marx—F. Engels, *Bijeda filozofije*, Zagreb)?

Kršćansko shvaćanje

Otuđenje, kaže Fromm, nije ništa drugo do razlika između čovjekove esencije i egzistencije, postojanja i suštine (E. From, *Marksovo shvatanje čoveka*, Beograd, str. 52—64). Kako je čovjek u biti slika Božja (Post 1, 26), to time otuđenje i ne bi bilo ništa drugo osim ono što čovjek misli, radi i osjeća protivno sebi kao slici Božjoj. Budući da je čovjek prije svoga prvobitnoga grijeha esencijalno i egzistencijalno bio slika Božja, to se tada i ne susrećemo s otuđenjem. Ali već sa svojim prvim grijehom koji će se sastojati u kršenju Božje zapovijedi, čovjek će se otuđiti od Boga, a time i od svoje sličnosti s njim. To znači da je otuđenje nastalo s prvobitnim grijehom, pogađajući čovjeka kako na religioznom, tako i na moralnom, psihološkom i drugim područjima. Zbog svega toga grijeh nema samo religioznu nego i svoje druge dimenzije. On nas ne otuđuje samo od Boga, već i od naše suštine. Zato grijeh, kako bi rekao Mounier, nije samo »nečistoća pojedinca« već prvenstveno »razdiranje ljudskog jedinstva« (E. Mounier, *Angažirana vjera*), a zatim »nečista i okaljana

* Autor je izvorno pisao u ekavici. Naše je uredništvo obavilo lekturu i ijekaviziralo tekst (Uredništvo).

savjest« (1 Tim 4, 2; 1 Kor 8, 9). Ovo govori da je njim bilo pogodeno samo mjesto čovjekovog susreta i odnosa s Bogom, koje apostol Petar smješta u same granice ljudske savjesti (1 Pt 2, 19). Uz to grijeh, pogadajući cijeloga čovjeka, slabi i razum, zbog čega će se čovjek i intelektualno udaljiti od Boga. Zbog toga će četrdesetih godina našega stoljeća Jacques Maritain u svojoj lucidno pisanoj knjizi *Andeoski naučitelj* (Zagreb, 1936) pisati o »umnom zlu« kao jednoj od karakteristika našega vremena. Pri tome će ovaj francuski filozof neotomističke provenijencije misliti na pojavu suvremenih filozofskih pravaca posredstvom kojih će se čovjek toliko intelektualno otuđiti od Boga da će posumnjati i u njegovo postojanje. S tim u vezi Maritain kaže: »Zlo od kojega boluje moderno doba jest umno zlo, počelo je u umu, a sada je zahvatilo i samo njegovo korijenje... Kao što se u času grijeha razbila čitava harmonija ljudskog bića zato što je najprije bio povrijeđen red kojemu je razum bio podređen... Razum misli da je u tome njegova vrlina što zabacivši teologiju... zabacuje i metafiziku kao znanost, što se odriče Prvoga Uzroka« (ib., str. 112). Sam pisac se ne zadržava samo na tome da nam opiše »bolesti« od kojih »boluje« naš moderni um, već nas upućuje i na postupak njegova izlječenja kada kaže: »Trebalo shvatiti da tome zlu koje je obuzelo naš um i koje potječe od njege ne može doskočiti ništa što je niže od uma, um se mora izliječiti umom. Ako ne spasimo ljudski um, sve će propasti« (str. 118, 127). Drugim riječima, Maritain samo u tomizmu vidi mogućnost izlječenja modernog uma od njegovih triju otuđenosti: agnosticizma, naturalizma i individualizma, te dodaje: »Jedino ova nauka može vratiti u red ljudsku inteligenciju i tako, milošću Božjom, privesti opet svijet na staze Istine, za kojom on neprestano gine« (v. opširnije: dr. Ante Kusić, *Suvremena misao izazov vjeri*, Duvno, 1982, str. 30—40). Inače, do svoje sličnosti s Božjom slikom — u čemu se i sastoji sva tajna našega razotuđenja na eshatološkom i povijesnom planu — kršćanin ne dolazi odjednom već tokom cijelog svog života. Stoga proces njegova razotuđenja počinje s krštenjem, obnavlja se i potvrđuje kroz različite životne situacije, »iz slave u slavu« (2 Kor 3, 18), a završava se s uskrsnućem kada se u svemu poistovjećuje s besmrtnim Kristom bivajući i sam besmrtnan. Otuda biti stvoren na sliku Božju i podrazumijeva naš stalni rast u darovima Božje milosti, do koje dolazimo, na poticaj Duha Svetoga, koji živi i stanuje u Kristovoj Crkvi i u srcima njegovih vjernika.

Božji zahvat u ljudsku povijest

Zbog prvoga grijeha koji je čovjeka otuđio od Boga dolazi do Božjeg zahvata u našoj povijesti. S Isusovom pojavom čovjek ponovo obnavlja svoju narušenu sličnost s Bogom, bivajući sada Kristova slika (Jak 3, 9). I ne samo da je s Kristom obnovljena ljudska sličnost s Bogom, već s njim čovjek postaje prebivalište Duha Svetog, hram i građevina Božja (1 Kor 3, 9.16). Dakle, s Kristom smo postali novi ljudi (2 Kor 5, 17), i s kršćanstvom počinje nova era u razvoju čovječanstva. S tim će u vezi bivši francuski komunist Roger Garaudy pisati: »Negdje za vladanja cara Tiberija, nitko ne zna točno gdje ni kada, jedna osoba... probila je ljudski horizont. Ispunio je obećanje heroja i mučenika o velikom buđenju slobode... Prometeja je oslobodio lanaca, Antigonu (zatvorske)

ćelije, ti lanci i te ćelije, mitske sile usuda padoše pred njim u prah. Svi bogovi pomriješe, a čovjek je počeo. To je bilo novo rođenje čovjeka.« Suprotno Garaudijevu stajalištu koji Kristovo poslanje isključivo svodi na političku dimenziju, gledajući u Kristu oslobodioca i borca za ovozemaljske ciljeve i vrijednosti, Mounier kršćanstvo osvjetljava u njegovoj teološkoj dimenziji kada ističe da s njim »historija nije više puštena slučaju niti kružnom kretanju: ona ima duhovni i moralni cilj« (E. Mounier, *Angažirana vjera*, Zagreb, str. 103). Veliki ruski pisac Dostojevski vidi također u Kristu sav smisao ljudske povijesti kada kroz usta starca Zosima izgovara: »Na zemlji mi vaistinu bludimo i da pred nama nema dragocenog lika Hristovog, propali bismo i sasvim zabludeli kao ljudski rod pred Pilatom« (usporedi N. Loski, *Ruska religijska filozofija F. M. Dostojevskog*, Ljubljana—Beograd, str. 113). Otuda, tek na temelju Kristova utjelovljenja povijest i prestaje biti samo otuđeno i beznažno ponavljanje događaja. S Kristovom pojavom, koja se ne odnosi samo na njegovu smrt i uskrsnuće, već djelovanjem njegova Duha na nas, svijet dobiva svoj konačni smisao: idući Kristu kao svome odredištu i cilju. Od tada otuđena i razotuđena, profana i sveta povijest nisu dvije odvojene povijesti koje bi tekle nezavisno jedna o drugoj. Milost otkupljenja koja je počela s misterijem Kristova utjelovljenja učinila je da za kršćanina postoji samo jedna povijest, koja se istovremeno odvija na dva nivoa: povijesnom i eshatološkom. Zbog toga kršćanin svoj životni smisao ne doživljava u okviru ovoga svijeta već u punini svoje eshatološke egzistencije. Stoga i čovjekova smrt, bivajući preobražena Kristovom smrću i uskrsnućem, ne predstavlja više naše otuđenje od Boga i ljudi, već sâm put koji nas vodi misteriju naše vječne slave. Naime, svojom bogočovječanskom sudbinom na križu Krist je preobrazio cijeli naš život otklonivši iz njega uzroke otuđenosti. S tim u vezi u svojim »Molitvama života« Karl Rahner nadahnuto kaže: »Preko Raspetoga sve se promijenilo: tama u svjetlost, smrt u život, prazna osama u puninu blizine, nemoć u moć« (Karl Rahner, *Molitve života*, Zagreb, 1988, str. 14).

ISUS NAS OSLOBAĐA OD OTUĐENOSTI

Osvrćući se na one novozavjetne izvještaje koji čine temelj naše ekonomije oslobođenja proizlazi da je naše oslobođenje od otuđenosti višestruko. Isus nas, naime, ne oslobađa samo od ropstva grijeha već i od drugih naših otuđenosti. Na temelju njegove nauke i našega života ne dolazimo samo do eshatološkog već i do historijskog razotuđenja.

Problem razotuđenja od ekonomske i političke otuđenosti

Od davnina su različiti pisci upozoravali na otuđujuću ulogu novca u svijetu međusobno otuđenih ljudi, tako da su i sada relevantni tekstovi s kojima se susrećemo kod Aristotela (*Politika*, Beograd, 1960, poglavlje III, 1258^a), Tome Akvinskog (*Izabrana djela*, Zagreb, str. 212—214), Karla Marxa (*Rani radovi...*) i drugih pisaca. Polazeći od tih tekstova proizlazi da je čovjekovo služenje novcu dvostruko štetno. Ono nas ne otuđuje samo na ontološkom već i na teološkom i drugim područjima. Čovjek se tako, zbog svoga služenja novcu, ne otuđuje samo od Boga i

svog vječnog spasenja, već se međusobno otuđuje unutar društvene zajednice. S obzirom na čovjekovo ontološko otuđenje Marx kaže: »Sve ono što ne možeš ti, može tvoj novac: on može jesti, piti, ći u kazalište i na ples, ... on je istinska moć« (v. opširnije: T. Vereš, *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom*, Zagreb, 1973, str. 63). Osim Marxa na štetnu funkciju novca upozorava i Toma Akvinski kada ističe da čovjekova »težnja za umjetnim bogatstvima stoji u službi poremećene funkcije« (navedeno djelo, str. 210—212). Marx je uspješno osvijetlio svu otuđujuću snagu novca kada je pisao: »Novac to je čovjeku otuđeno biće njegovog rada i njegovog postojanja, i to biće njime vlada, a on mu se moli« (*Rani radovi*, str. 70). To znači da je u otuđenom društvu novac ne samo svjetovna sila koja čovjekom vlada već i jedina vrijednost kojoj se čovjek moli, te tako jedino mjerilo vrijednosti. U vezi s novcem kao mjerilom vrijednosti Marx dodaje: »Kolika je snaga novca toliko je i moja snaga ... To što ja jesam i što mogu nije dakle određeno mojom individualnošću« (*Rani radovi*, str. 257). Zato prema Marxu nema stvarnog čovjekova razotuđenja bez »čovjekove emancipacije od novca i trgovine«.

Davno prije Marxa na štetnost novca upozorava Isus Krist kada kaže: »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu« (Mt 6, 24). Novac nas otuđuje i od vječnoga spasenja. Stoga i ne možemo računati na svoje spasenje ako se klanjamo i služimo novcu. S tim u vezi Isus naglašava: »Lakše je devi kroz iglene ušice proći nego bogatašu ući u kraljevstvo Božje« (Mk 10, 25). Fromm to izravno i korektno tumači: »Kome je životni princip u stvarima taj ne slijedi princip življenja za ljude. Budući da je spasonosna jedino privrženost čovjeka čovjeku, to bogatašima nije ostavljena šansa za spasenje« (E. From, *Dogma o Kristu ...*). Zbog svega ovoga čovjek ne može biti izmiren s Bogom i sa samim sobom, ako se klanja i služi novcu, jer nas služenje novcu otuđuje i na historijskom i na eshatološkom planu. Stoga Evanđelja ne govore samo o štetnom utjecaju novca na naše spasenje već nas praktično upućuju kako ćemo se osloboditi materijalnog bogatstva (Mt 10, 21; Lk 12, 33.34).

Isus oslobađa i od političke otuđenosti

S razvojem suvremene teologije oslobođenja danas se često postavlja pitanje: da li nas Isus oslobađa od naše političke i socijalne otuđenosti? S tim u vezi i sada je aktualan onaj tekst s kojim se susrećemo kod evanđelista Luke. Zadržavajući se na Isusovu govoru u nazaretskoj sinagogi, u kome Isus citira Izaijine riječi primjenjujući ih na se: »da donesem Radosnu vijest siromašnima, da navijestim oslobođenje sužnjima ... , da oslobodim potlačene« (Lk 4, 16—21), Luka ističe Isusovu oslobađajuću funkciju za čovjeka. Naime Isus nas oslobađa ne samo od grijeha (Mt 1, 21) već i od naše svakodnevne otuđenosti. On to ne čini kako je činjeno u njegovo i naše vrijeme. Tako, na primjer, suprotno zelotima koji su u borbi protiv svoje političke otuđenosti pribjegavali fizičkoj sili, Isus ide na preobražaj srca. Jer, izvor svega zla jest u ljudskom srcu (Mt 15, 19); srce treba mijenjati, a ono se mijenja pomoću Duha Svetoga, pobožanstvenjenjem našega Ja. Djelujući u svome vremenu kao prorok i učitelj, a ne kao socijalni reformator i politički vođa, Isus ne ide na promjenu političkih struktura i ustanova svoga vremena, već na promjenu samog

čovjeka. S čovjekom se mijenjaju odnosi i strukture. U tom cilju Krist pruža niz savjeta i uputa. Od svojih učenika traži da se ne opiru zlu (Mt 5, 38—42), a Petru savjetuje da na zlo ne uzvraća zlim (Iv 18, 11). Dakako, to još ne znači da Isus preporučuje da se postojeće društvene nepravde moraju trpjeti i podnositi. Zato stražaru koji mu je nanio bol udarivši ga po jednom obrazu ne okreće drugi, već mu se obraća govoreći: »Ako sam krivo rekao, dokaži da je krivo. Ako li pravo, zašto me udaraš?« Zbog svega toga kršćanstvo se ne može poistovjetiti sa nečim što od čovjeka traži da mirno podnosi ljudske nepravde i poniženja. Mada je Isus živio u jednom politički nemirnom vremenu, jer je u samoj Galileji bio organiziran pokret otpora protiv rimske vlasti, On se nije dao uvući u bilo kakve političke igre svoga doba. Da se je njegovo poslanje odnosilo na naš vječni život, govore evanđeoski tekstovi iz kojih se vidi da je Isus u tri navrata bio kušan da svoje božansko poslanje stavi u službu ovozemaljske moći, što nije dopustio. Od sve tri njegove kušnje za nas je najvažnija ona kada ga đavao odvodi na visoko brdo i pokazuje mu sva carstva zemaljska govoreći: »Sve ću ti ovo dati ako padneš ničice te mi se pokloniš.« No Isus mu uzvraća: »Odstupi, sotonu, pisano je: Gospodinu Bogu svojemu klanjaj se i njemu jedinomu služi« (Mt 4, 1.11; Lk 4, 1—13).

Rad i otuđenje

Polazeći od kategorije otuđenog rada, Marx je htio protumačiti proces čovjekova otuđenja. Zato rad stoji u središtu njegove misli, kako one rane iz *Ranih radova*, tako i one kasnije iz *Priloga kritici političke ekonomije* i *Kapitala* (Karl Marx — F. Engels, *Kapital*, Beograd, 1958, I, 138; III, 1560). U oba slučaja Marx govori o radu kroz njegova svojstva. No za razliku, npr., od Hegela koji je vidio samo pozitivnu stranu rada, Marx govori i o njegovoj negativnoj strani. Naime, suprotno Hegelu koji u radu vidi samo mogućnost za ostvarenje čovjekove samosvijesti (Hegel, *Fenomenologija duha*, Beograd, 1979, str. 118), Marx otkriva dvostruki karakter radne aktivnosti, te ne govori samo o otuđenom radu koji se svodi na zahtjevanje nužnih čovjekovih potreba, već i o radu kao obliku čovjekove stvaralačke prakse, po čemu se čovjek potvrđuje kao humano i stvaralačko biće. Naravno, i drugi su — različito pisali o radu. Tako npr. Eugen Fink u svom djelu *Osnovni fenomeni ljudskog postojanja* govori o samom protuslovlju ljudskog rada: »U ljudskom radu izražava se podložnost slobodnog bića prirodnim potrebama, dužnostima, ali također titanska moć da se ide daleko preko golih potreba, da se izgradi ogroman svijet učinka kao dokument konačne slobode.« — Međutim, ono što kod Marxa i nekih drugih ostaje nerazjašnjeno u vezi s radom jest pitanje: Kako će čovjek svoj proizvodni, teški fizički rad preobraziti u stvaralački rad i na temelju toga osmisliti svoj život?

Na dvostruki karakter rada upućuje i Biblija kada implicitno »prikazuje čovjeka kao vrtlara beskrajnog svemira« (Post 2, 8), a zatim kada govori o radu kao kazni za grijeh (Post 3, 17). Otuda je u Starom zavjetu rad dvostruko okarakteriziran. On je čovjekova moć nad svijetom, jer čovjek njime oblikuje i podređuje prirodu i svijet sebi, a zatim on je

kazna za grijeh. Na kraju, rad ostaje i jedan od kriterija same čovječnosti, jer je samo čovjeku Bog iskazao čast da vlada svijetom. S tim u vezi starozavjetni pisac kaže: »Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji« (Post 1, 28). Zbog toga čovjekovo otuđenje od Boga i ne pogađa samo čovjekov odnos prema Bogu već i čovjekov odnos prema prirodi, a što se ogleda na samom karakteru rada nakon praroditeljskog grijeha. Dakle, rad koji je prije čovjekova otuđenja od Tvorca imao sva obilježja blagoslovljenog rada, okreće se s prvim, istočnim grijehom u djelatnost protiv čovjeka, jer on poprima sva obilježja težine i napora.

Sa svojim stajalištem o otuđenom radu kao izvoru svega čovjekova otuđenja Marx se, prema nekim autorima, približava starozavjetnoj koncepciji o radu kao posljedici čovjekova otuđenja od Boga. Jer, u oba je slučaja riječ o teškom i nužnom fizičkom radu kojim se čovjek ne potvrđuje kao sretno biće. U vezi s tom vrstom rada koja se javlja s prvobitnim grijehom starozavjetni pisac kaže: »Zemlja neka je zbog tebe prokleta, s trudom ćeš se od nje hraniti. U znoju lica kruh ćeš svoj jesti« (Post 3, 17). Polazeći od onoga što evanđelisti iznose o radu proizlazi da se kršćansko shvaćanje rada razlikuje od grčko-rimskog shvaćanja. Tako suprotno shvaćanju koje uzima fizički rad kao isključivu djelatnost robova, kršćanstvo rad postavlja na odgovarajuću moralnu visinu. Suprotno Aristotelu, koji je fizički rad isključivo smatrao zanimanjem robova, te u tom smislu i govori o radnicima kao »oruđu koja govore«, evanđelist Marko govori o Isusu kao poslužitelju i radniku (6, 3), a Matej o Isusu kao drvodjelčevu sinu (Mt 13, 54). I apostol Pavao rad stavlja na odgovarajuću moralnu visinu kada o njemu piše kao o čovjekovoj egzistencijalnoj potrebi (2 Sol 3, 10) i izvoru čovjekova dostojanstva (1 Kor 4, 12).

Kako Marx u otuđenom i najamnom radu (*Rani radovi*, str. 200) vidi izvor čovjekova otuđenja, to ukidanje ove vrste rada i predstavlja početak čovjekovog razotuđenja. Jer, iščezavanjem najamnog rada ne dolazi samo do ukidanja podjele rada i vlasti predmeta nad čovjekom, već dolazi i do drugih ukinuća. Stoga ekonomsko razotuđenje, koje ne znači samo ukidanje navedene vrste rada već i ukidanje novca i robne razmjene, uvjet je i za sva druga čovjekova razotuđenja, društvena i duhovna. Zbog svega toga, marksističko shvaćanje razotuđenja razlikuje se od kršćanskog shvaćanja. U marksizmu je proletarijat jedini nosilac borbe protiv otuđenja: »Jer oslobođenje proletarijata povezano je sa oslobođenjem celokupnog čovečanstva« (Karl Marks — Fridrih Engels: *Sveta porodica*, Bgd, 1964, str. 18), dok je u kršćanstvu nosilac borbe protiv otuđenja svaki čovjek kojem je Krist sve u svemu.

Neutemeljenost marksističkog shvaćanja

Nasuprot Marxovoj misli koja na temelju otuđenog rada objašnjava proces čovjekovog otuđenja (*Rani radovi*, Zagreb, 1953, str. 199—201), Pavlova teologija o grijehu razlog našega otuđenja vidi u samom grijehu. Analizirajući njegove stavove, jasno je da je Apostol bio jedan od onih pisaca koji je uspio ući u svu tajnu otuđenja kada je pisao: »Onda više

ne činim ja nego grijeh koji je u meni«, a zatim: »Zaista htjeti dobro jest u mojoj moći, ali nije učiniti ga« (Rim 7, 18). Očito, čovjek se u biti otuđuje zbog grijeha čineći ono što je protivno volji Božjoj. Takvim stavom o otuđenju kršćanstvo se radikalno razlikuje od marksističke i druge misli. Naime, polazeći od onoga što Marx obrazlaže u *Ranim radovima* (str. 199—201) proizlazi da je čovjekovo otuđenje u aktu proizvodnje i čovjekovo otuđenje u rezultatu proizvodnje u krajnjoj instanci osnova svega čovjekova otuđenja. Međutim, obje su te vrste otuđenja prema Marxu samo oblici čovjekova otuđenog rada.

Evidentno je — čega se ovdje samo usputo dotičemo — Marx nam otuđenje ne razjašnjava do kraja. Ono što je kod njega u vezi s otuđenjem jasno obrazloženo jest: da je otuđeni rad u krajnjoj liniji izvor svega čovjekova otuđenja te da se čovjek zbog otuđenog rada otuđuje u odnosu na sebe i druge. To znači da — koristeći se Marxovom analitičkom metodom, odnosno polazeći od njegovih tvrdnji — nije moguće doći do zadovoljavajućeg objašnjenja kad je riječ o porijeklu otuđenog rada. Jer, Marx najprije tvrdi da je čovjek u suštini slobodno i neotuđeno biće (S. Stojanović, *Od Marksizma do etatizma sa ljudskim licem*, Beograd, 1987. str. 17—41.) a zatim u svojoj čuvenoj *Šestoj tezi o Feuerbachu* ljudsku suštinu objašnjava ljudskom egzistencijom tvrdeći da nije ništa do skup društvenih odnosa: »Ali ljudska suština nije neki apstraktum koji prebiva u pojedinačnoj individui. U njenoj stvarnosti je ona skup društvenih odnosa.« Međutim, time što otuđenje objašnjava otuđenim radom, Marx dolazi u sukob sa svojim dvjema tezama, te tako sâmo porijeklo otuđenog rada ostaje nerazjašnjeno. Naime, ako je čovjek potencijalno neotuđeno biće, onda ni konkretno ne može biti otuđeno, već samo neotuđeno biće; a ako je ljudska suština uvjetovana čovjekovom egzistencijom, onda otuđenja ne može ni biti, jer se tada nemamo u odnosu na koga i na što otuđivati. Upravo zato što na temelju Marxove misli ne možemo konsekvantno objasniti pojavu otuđenog rada, zaključili bismo: da je njegova antropološka misao u nečemu bila deficitarna i jednostrana. Svakako, ona je bila takva kada je tvrdila da je čovjek samo egzistencijalno, a ne i esencijalno otuđeno i egoistično biće. Odnosno, čovjek se prema Marxu pokazuje otuđenim bićem ne zato što je po prirodi takvo biće već zbog toga što ga materijalne okolnosti primoravaju da ne bude razotuđeno i slobodno biće. To bi značilo da otuđenje ne proizlazi iz čovjekove ograničenosti već nam je nametnuto. Takvo stajalište nema svog opravdanja. Međutim, da je Marx o ljudskoj biti pisao suprotno, kao što je pisao o čovjekovoj egzistenciji, prikazujući čovjeka kao protuslovno biće, pojava komunizma bila bi ozbiljno dovedena u pitanje iz čisto antropoloških razloga, koji bi bili takvi da bi onemogućavali ili usporavali samu historijsku pojavu komunizma. No, sa svojom neutemeljenom i dovoljno neobrazloženom tvrdnjom da je čovjek po svojoj prirodi dobro i pozitivno biće, koga samo društveni odnosi primoravaju da to katkada i ne bude, Marx je stvorio antropološke pretpostavke za pojavu komunizma, a time i samoga razotuđenja. Iz svega toga nameće se zaključak da stvar čovjekova razotuđenja nije stvar čovjekove prirode već materijalnih okolnosti pod kojima čovjek živi, a koje će u komunizmu biti takve da će onemogućavati pojavu ekonomskog, te time i svakog drugog otuđenja.

Pavlovo shvaćanje grijeha i otuđenja

Ako je dijalektičko mišljenje ono mišljenje koje pojave shvaća u njihovom razvoju i unutrašnjoj protuslovnosti, onda je apostol Pavao bez sumnje jedan od najvećih dijalektičara svih vremena. On nam, naime, nevjerojatnom pronicljivošću iznosi dijalektiku grijeha te tako i našeg otuđenja. Time što nam osvjetljava grijeh na individualnom i kolektivnom planu (Rim 1, 24—27), on ujedno prikazuje čovjeka u njegovoj egzistencijalnoj i esencijalnoj dimenziji, posebno čovjeka kada je pod vlašću grijeha i milosti, otuđenja i razotuđenja. Na temelju njegove misli može se lako doći do pravog odgovora u vezi s porijeklom našega otuđenja. Apostol »uzrok čovjekova otuđenog stanja ne vidi u materijalnim okolnostima koje čovjeka prate već u slobodnom i voljnom izboru čovjeka da smisao svoga života nađe van Boga«. Na osnovi te želje čovjek se odlučio na grijeh i na taj se način ne samo esencijalno već i egzistencijalno otuđuje. Uz to, ovaj se veliki »pjesnik i teolog nade, Kristov metafizičar« (A. Brunot, *Sveti Pavao i njegova poruka*, Zagreb, 1980, str. 109) ne zadovoljava samo time da nam opiše stanje naše otuđenosti već nam pokazuje i put kako možemo nadići tu otuđenost. S tim u vezi u svojim poslanicama i oblikuje svoju misao, ukazujući na Krista kao na našeg jedinog Osloboditelja od svake naše otuđenosti.

Sub specie aeternitatis

Budući da se u kršćanstvu vrijednost svih zemaljskih stvari mjeri *sub specie aeternitatis* (pod vidom vječnosti), time je i naše otuđenje od grijeha, naše razotuđenje dano i zadano pod tim vidom. Svakodnevno se trebamo oslobađati od zla, da bi zauvijek bili oslobođeni od njega. Stoga naše svakodnevno otuđenje od grijeha nema ovostranu, kalendarsku, već i onostranu, eshatološku dimenziju. O čemu, uostalom, svjedoče i riječi sv. Pavla upućene Timoteju: »Sabirući tako sebi blago kao temelj za budućnost, da dostignu pravi život« (1 Tim 6, 19). Iz njih se jasno vidi da je temelj naše vječnosti u našoj sadašnjosti, a osnova našeg trajnog razotuđenja u našem svakodnevnom razotuđivanju. Naravno, tim što kršćanstvo važnost zemaljskih vrijednosti mjeri s obzirom na navedeni razlog, to još ne znači da kršćanska eshatologija zanemaruje ovozemaljske vrijednosti. Naime, to što kršćanstvo daje prednost eshatološkim vrednotama još ne znači da su za njega ovozemaljske vrijednosti nevažne. Osim toga, iako nam Evanđelja ne nude neposredno ključ i recept za rješavanje naših svakodневnih problema, nije nikakav dokaz da je kršćanstvo nezainteresirano za njihovo rješenje. Mada nas je Isus upućivao da tražimo najprije Kraljevstvo Božje (Mt 6, 30), time nas nije otuđivao od ovoga svijeta. Pozivajući nas da služimo temeljnim vrednotama svakodnevnog života — istinoljubivosti, pravednosti, vjernosti, ljubavi, dobroti (Lk 6, 20—49; Mk 1, 39; 2, 2; 2, 13; 3, 7—9; 4, 24—25; 7, 8—23; 12, 32—33) — Isus je time ukazivao i na svu važnost ovozemaljskih vrednota.

Inače, i samo naše kršćanstvo moglo bi postati otuđena svijest. U vezi s takvom svijesti koja nas ne vodi Kristu i našem spasenju svojevremeno je pisao H. de Lubac: »Radi se o tome da se kršćanstvu vrati njegova snaga u nama, a to će reći: pronaći ga u njemu samom, kakvo jest, u

njegovoj autentičnosti... Na koncu ono što je nama potrebno nije jedno muškije, djelotvornije, jače kršćanstvo nego to: da svoje kršćanstvo proživljavamo muškije, efikasnije i jače, herojskije, ako treba. Da ga proživljavamo onako kakvo jest. Ništa u njemu ne treba mijenjati, ništa ispravljati, ništa dodavati... ne treba prilagođavati modi današnjice... Njemu treba vratiti naše duše.« A da bismo vratili svoje duše njemu, da bismo ga proživjeli »muškije... jače, efikasnije«, treba nam »blagost i dobrotu s obzirom na malene, samilost prema onima koji pate, odbijanje zlih sredstava, obrana pogaženih, skrivena žrtva za druge, opiranje laži, smjelost da zlo nazovemo njegovim imenom, ljubav prema pravdi, duh mira i sloge, otvorenost srca, misao na nebo« — zaključuje na kraju ovaj suvremeni bogoslovski pisac (usp. A. Kusić, *Teodiceja*, Zadar, 1962, str. 5).

THE PROBLEM OF ALIENATION AND INALIENATION IN MARXISM AND CHRISTIANITY

Summary

For Christianity the source of alienation is in original sin and all later sins of mankind/womankind. Because of original sin man has alienated himself/herself from God, and as a result coming to their realization of history and the appearance of Jesus Christ. Inalienation means to follow Christ. That inalienation is not only eschatological, but also historical, in the religious and not political sense. Between Christianity and Marxism, there exists a rash difference in the understanding of alienation and inalienation. Alienation in Marxism comes from alienated work, while in Christianity from sin.